

Kokkuvõte

Kui meile tundub, et inimõigustel on mitu nägu, siis seda seepärast, et inimõigustel on mitu ajalugu. See mõiste on tähendanud eri aegadel inimeste jaoks radikaalselt erinevaid asju.

18. sajandi revolutsionääride jaoks olid inimõigused – täpsemalt inimeste ja kodanike õigused – ainus legitiimne mehhanism, mille kaudu oli võimalik koondada riiklikku suveräänsust ja millele Ameerika Ühendriigid ja Prantsusmaa ehtasid oma vabariigid. Paljude 20. sajandi lõpu aktivistide jaoks, kes nägid õudusi Jugoslaavias, Rwandas, Sierra Leones ja Kambodžas, olid inimõigused ainsad, mille nimel võis riiklikku suveräänsust ületada. 19. sajandil ei kõneldud inimõigustest peaaegu üldse, rahvusvahelise korra aluseks olid impeeriumide huvid ning parimal juhul selgelt hierarhiline ja rassipõhine *tsivilisatsiooni* mõiste.

Ideoloogiliselt oli 1940-ndate arusaam inimõigustest, mida kujundasid oma abikaasa neljast vabadusest inspiratsiooni saanud Eleanor Roosevelt ning Ladina-Ameerika juristid ja naisõiguslased, laiapõhjaline, sisaldades nii poliitilisi ja isiklike vabadusi kui ka majanduslikke ja sotsiaalseid õigusi. Tegelikuses piiras seda ambitsioonikat arusaama suurriikide vastuseis tugevatele rahvusvahelistele institutsioonidele.

Sajandi lõpus oli probleem vastupidine: inimõigustega oli seotud rohkem organisatsioone kui kunagi varem, rääkimata Ameerika Ühendriikide valmisolekust korraldada õiguste kaitse nimel humanitaarseid interventsioone, ent õiguste ambitsioon oli nende sünnihetkega võrreldes kahanenud, piirdudes poliitiliste ja isikuvabadustega ning sedagi kohtades, kus sekkumine oli poliitiliselt vastuvõetav. Nende kahe hetke vahele jäi mitu aastakümnet, kus antikolonialistid, kristlikud demokraadid, dissidendid, USA mõttekodade intellektuaalid, Euroopa kohtute juristid ja paljud teised üritasid nügida inimõiguste mõistet endale sobivas suunas.

Ajaloolises perspektiivis on keeruline näha inimõigusi selgelt piiritletud nähtusena, millele oleks omane mingit laadi evolutsiooniline areng. Pigem tuleks neid, nagu teisigi alustekste, näha poliitilise võitluse tandrina, kus eri huvigrupid püüavad kehtestada neile sobivaid tõlgendusi. Kes selles protsessis edukaks osutub, sõltub paljudest teguritest: mõistagi alustekstidest endast, aga ka geopoliitikast,

institutsionaalsest võimust, oskusest oma eesmäärke reklaamida ja nende ümber koalitsioone ehitada ning mõneti alati lihtsalt ajalooostihast, sündmustest, mis omandavad ootamatult tähenduse inimõiguste ajaloo jaoks, olgu selleks siis Praha kevade mahasurumine Tšehhoslovakkias või genotsiid Rwandas. Inimõiguste ajaloo mõistmiseks on vaja lisaks tekstile tutvuda ka kontekstiga. Seda tuleks silmas pidada ka tulevikus.

Inimõiguste mõistestik on praegu enneolematult populaarne ning ühtlasi ka pretsedenditult tugeva kriitika all. Ka inimõigusi kirglikult kaitsvad aktivistid on eravestlustes tunnistanud, et nad on lootust kaotamas ja ei näe tulevikus mingit positiivset arengut.¹ Teised (nagu Michael Ignatieff) jällegi kritiseerivad inimõigusi ülima ambitsioonikuse pärast ning leiavad, et mõistlikum oleks kasutada seda diskursust hoidmaks ära tõesti ainult neid õudusi, mille ebainimlikkuses terve maailm suudab kokku leppida.²

Inimõigusi kaitsvaid institutsioone on palju, neid kõiki on ka kritiseeritud ebaefektiivsuse ja jõuetuse pärast. Ajalooline perspektiiv aitab meil mõista, millised tegurid on meid sellesse olukorda toonud, kuidas inimõiguste mõistestiku levik ja neid kaitsvate institutsioonide nõrkus on olnud omavahel seotud protsessid ning kuidas reaals poliitilistest jõujoontest hoolimata on aktivistidel õnnestunud see diskursus enda kasuks tööle panna. Ent ajalooline perspektiiv aitab meil ka paremini näha inimõiguste diskursuse piire, mõista, mida nende ideede ja institutsioonidega on võimalik saavutada ja mida mitte, ning lõpuks otsustada, millal on inimõiguste terminile toetumine mõistlik ja millal on nende eesmärkide saavutamiseks parem need mõistena hoopis kõrvale heita.

- ¹Sikkink, Evidence for Hope, lk 3, 5.
- ²Ignatieff, M. The Ordinary Virtues: Moral Order in a Divided World. Cambridge: Harvard University Press 2017.